

Creatief denken en doen

Als we het belangrijk vinden creativiteit bij kinderen te ontplooiën, kunnen we niet anders dan ons realiseren dat leerkrachten (weer) ruimte krijgen om ook hun eigen creativiteit te ontwikkelen en in te zetten. Alexandra van der Hilst deelt haar visie en laat mensen aan het woord die 'creatief denken en doen' in hun dagelijkse onderwijspraktijk integreren. Is creativiteit misschien een kwestie van durf?

Onderwijsmethodes zijn weloverwogen opgebouwd. Wat volgens voorgeschreven normen behaald moet worden, komt stap voor stap aan de orde. Aan de ene kant is dat fijn, want het geeft duidelijkheid over leerdoelen en als het goed is ook over leerlijnen. Aan de andere kant is de valkuil dat er wordt voorbijgegaan aan de inventiviteit van de leerkracht, de eigen creatiekracht.

— ALEXANDRA VAN DER HILST

Creative kinderen ontstaan op creatieve scholen met leerkrachten die (weer) vrij denken en daar ook naar (mogen) handelen. Waarbij het niet in eerste instantie gaat om eenduidige uitkomsten, bewezen nut en genormeerde perfectie, maar om het ontginnen en aanwakkeren van een creatieve houding ten opzichte van leren en ook ten opzichte van lesgeven.

Spelen is leren. Het is een vertrekpunt in de onderwijswereld, althans in een deel ervan. Dat zou dan ook gelden voor de leerkracht. Maar hoe vanzelfsprekend is dat, welke leerkracht voelt ruimte en enthousiasme om leerstof vanuit een speelse samenhang op eigen wijze te benaderen en zelf te ontwerpen?

Onlangs deelde een schooldirecteur met mij zijn zorgen over het feit dat haar team zich zo strak aan het voorgeschreven curriculum en de methodes houdt dat er geen enkele ruimte, zin en durf meer lijkt te zijn om leerstof vanuit eigen creativiteit vorm te geven. Onder druk van 'alles wat moet' lijken passie, eigenheid en creativiteit in de koelkast te verdwijnen. Creatief denken heeft nu juist te maken met het toestaan van onzekerheid, uitstellen van je oordeel, dingen op verschillende manieren zien, herschikken en combineren van niet voor de hand liggende elementen en openstaan voor het ongebruikelijke. Dat is lastig als je gewend bent te werken vanuit de over-

tuiging dat iets maar op één manier goed kan zijn en dat doelen alleen behaald kunnen worden langs methodes die hun nut hebben bewezen.

In een tijd waar ontwikkelingen elkaar in rap tempo opvolgen beseffen we steeds meer dat er geen blauwdruk van oplossingen voor toekomstige problemen bestaat. We zullen steeds beter moeten leren in een veelheid van aspecten onze weg te vinden. Dat vraagt om een creatieve, onderzoekende houding waarbij we in staat zijn chaos te ontrafelen en uit te vinden waar problemen zitten en deze vervolgens helder te formuleren in open vragen. Open vragen zijn uitnodigend en heldere formuleringen helpen om vanuit je intuïtie en verbeelding te komen tot een oplossing.

Leren om je op je gemak te voelen met onzekerheid, het onverwachte.'

Bij het woord creativiteit denken de meeste mensen aan brainstormen. Brainstormtechnieken zijn goed om mensen te helpen om ideeën te komen. Ze voldoen niet om een creatieve geest te ontwikkelen. Creativiteit kent een vaardigheid- en een houdingsaspect die beide – op verschillende manieren – om ontwikkeling vragen. Voorwaarden om essenties van creativiteit te doorgronden zijn het toelaten van verbeelding, leren improviseren en erkennen van de rol en waarde van intuïtie. Leren je op je gemak te voelen met onzekerheid, het onverwachte. Ik noem dat loskomen van 'garantiedenken'.

Loskomen van dat 'garantiedenken' is gemakkelijk gezegd op papier, maar hoe pakt dat uit in de weerbaarheid van de praktijk? Een voorbeeld is OBS Blijvliet in Rotterdam, deelgemeente Feyenoord. Een school met 200 leerlingen, 25 nationaliteiten en een stevige (buurt) problematiek. Ik volg de school al zo'n jaar of negen en praat met een bevlogen Ron van Neck, sinds een jaar de nieuwe schoolleider: "Als je met deze kinderen in deze buurt wilt werken moet het in je hart goed zitten. Je moet het volledig doen met al je zijn."

"Creativiteit betekent voor mij dat mijn leerkrachten in staat zijn leerstof op veel verschillende manieren aan te bieden. Dat betekent dat zij bij zichzelf te rade moeten gaan hoe ze zichzelf ontwikkelen. Waar zijn ze goed in en wat kan beter, hoe divergent zijn ze in hun werkwijze en ook hoe kunnen ze vanuit die verscheidenheid alles weer bundelen in hun eigen lessen."

"Creativiteit begint bij de leerkracht van binnen. Leerkrachten die zich op hun gemak voelen met hun eigen creativiteit kunnen dat ook beter naar buiten brengen. Ze moeten kinderen kunnen uitdagen."

"Voor kinderen betekent creativiteit dat ze zich breed ontwikkelen in het denken, maar ook in het doen. We werken hier op school veel met kunstenaars. Door al die kunstvormen leren ze ergens voor te gaan. Ze leren ook hun emoties beter kennen, te uiten en vooral beter te sturen."

"In deze buurt is het zo belangrijk dat de sociale cohesie meer tot stand komt. Het zou zo mooi zijn als we samen ook de kunstlessen kunnen afstemmen op wat we hier in school doen, toegespitsd op het concept van de school. Wij hebben het dan over creativiteit in zijn totaal."

Leerkrachten werken langs methodes, zijn vaak goed in plannen en hun klas organiseren. Kunstenaars zijn gewend te werken vanuit creativiteit: exploreren, uitproberen en doen, ontdekken, analyseren, opnieuw structureren en reflecteren op dat wat er ontstaat en vervolgens het onderwerp dieper uitwerken. Ze werken vrijer, het proces om te komen tot een resultaat is belangrijk op zich.

Beide manieren kunnen elkaar prima aanvullen. Het vereist afstemming, ontmoeten en bijscholing van beide partijen. Bij Pier K, centrum voor kunst en cultuureducatie in Hoofddorp, gelooft men zeer in het samen opgaan. Marjolein Sas, projectleider Kunst in Leren:

"Bij ons gaat het in de praktijk zo dat een kunstenaar afstemt met de leerkracht over het onderwerp, de leerstof of het thema. Er wordt een duidelijk doel geformuleerd per groep. Beiden

gaan in overleg met elkaar aan de gang. De kunstenaar diept het onderwerp op zijn eigen beeldende, theatrale of muzikale manier uit. De leerkracht sluit daarbij aan."

"Creativiteit en eigenheid van het kind staan voorop. Wij geloven dat het de kinderen veel meer plezier in leren oplevert, het beïnvloedt ook hun denken. Het kind krijgt iets wezenlijks met de stof en zal het beter verwerken. Kunstenaars en leerkrachten kunnen zoveel meer voor elkaar betekenen, elkaar inspireren en voeden!"

Ron van Neck ziet mogelijkheden te over voor zijn school, maar ervaart ook een spanningsveld met opgelegde normen van de inspectie en vooringenomen oordelen.

"Ik zie zoveel potentie in mijn team als ze zelf met materialen aan de gang gaan en dit weten te koppelen aan leerstof. Niet alleen op het gebied van wereldoriëntatie, ook voor wat betreft de taal- en rekenvaardigheden."

"Mijn wens is dat ik het als schoolleider over drie à vier jaar zo voor elkaar heb, dat kinderen in de ochtend de basisvaardigheden op meervoudige manieren krijgen en dat ze daarna in de middag via vijf, zes wegen met hun eigen projecten, thema's en leervragen aan het werk kunnen onder begeleiding van leerkrachten, experts, kunstenaars, coaches en onderwijsassistenten."

- 1 Robert Sternberg, onderzoeker en hoogleraar psychologie aan onder andere Yale University, stelt dat onderwijzen in creatief denken kinderen helpt om hun academische kwaliteiten te ontwikkelen.
- 2 Creativiteit is niet iets wat alleen voor kunstenaars is weggelegd, zoals beschreven in mijn boek 'Voorbij de kaders'. Leren is een proces dat voortdurend in beweging is. Het is interessant om inzichten vanuit de pedagogie, psychologie, het onderwijsveld en de kunsten naast elkaar te leggen en te verbinden om telkens opnieuw een dynamische leeromgeving te creëren.
- 3 Ook Howard Gardner, grondlegger van de meervoudige intelligentietheorie en tevens initiatiefnemer van het Amerikaanse Project Zero (Harvard University), onderzoekt samen met anderen het belang en de waarde van creativiteit in de kunsten gekoppeld aan onderwijs en leren. De huidige tijd vraagt om onderwijs vanuit een creatieve benadering om leerlingen voor te bereiden op werken en leven in een wereld die voortdurend verandert.

Marjan van Eijck, zorgcoördinator en intern begeleider:

"Creativiteit is een kracht die in jezelf zit, die je altijd bij je hebt en waar je op terug kunt vallen. Als je leert je creativi-

teit te gebruiken leer je wegen te zien die naar oplossingen leiden. Je leert te herkennen dat er verschillende keuzes zijn om iets aan te pakken. Dit moeten we bij kinderen aanboren en ontwikkelen."

"Momenteel wordt het accent vanuit de overheid weer gelegd op rekenen en taal. Alsof we kinderen helpen met alleen maar heel goed in rekenen en taal te worden. Een kind is veel meer dan dat. We weten niet eens waar we toe opleiden, de beroepen van later bestaan nu nog niet en we blijven maar bezig om via oude methodes leerstof vorm te geven."

"Op deze school is het soms wel lastig balanceren tussen waarden en gedragsnormen en vormgeven aan het ontwikkelen van het vrije denken. Toch is het goed dat we onze leerlingen meegeven om over hun eigen grenzen heen te leren kijken."

Het hoeft niet ingewikkeld te zijn om creativiteit een plek te geven in je eigen lessen. In eerste instantie is het een kwestie van durven te denken voorbij de gebruikelijke kaders. De volgende stap is om creativiteit te verbreden en te verdiepen door het te verweven met het leerdoel en met wat bij kinderen een hot item is. Niets is leuker dan samen in andere denkvelden te komen. En te zien dat leerkrachten weer bij hun eigen bevoegdheid komen, verhalen vertellen en anderen inspireren en vanuit eigenheid ook vrijer met leerstof om gaan. Het begint bij de passie van de leerkracht. Bij leerkrachten die samen met anderen een school maken waar een creatieve houding, innovatief denken en verbondenheid geademd worden. Dat is waar we voor zouden kunnen gaan. Met elkaar.

Alexandra van der Hilst is auteur van 'Voorbij de Kaders', pedagoog, van origine danser, choreograaf en theaterproducent. Ze is internationaal trainer en keynote speaker en richt zich op leer- en interactieprocessen waarbij creativiteit het uitgangspunt is. Zie www.ab3.nu

Creative Thinking in the Classroom, Robert J. Sternberg, Educational Research, PACE Center, Yale University. **Voorbij de Kaders**, verwondering over onze leerkracht, bewondering voor onze leerkracht, Alexandra van der Hilst. **Project Zero**, Howard Gardner. **21st Century Skills, Education & Competitiveness**, www.21stcenturyskills.org.

Illustratie: Amy Besten

X-factor

● Leraren ervaren steeds vaker handelingsverlegenheid bij het lesgeven aan kinderen met gedragsproblemen. Maar er zijn ook leraren die het beste in deze 'speciale leerlingen' weten boven te halen: leraren met de X-factor! Bij de Hanzehogeschool in Groningen wordt momenteel promotieonderzoek verricht naar deze 'X-factor van de leraar'. Toshiro Kanamori is een grote inspiratiebron geweest voor dit onderzoek. Men is het er namelijk unaniem over eens dat 'Meester Kanamori' de X-factor heeft. In zijn levenslessen brengt hij zijn leerlingen in verbinding met het echte leven door hen te leren verantwoordelijkheid te nemen voor hun eigen geluk en dat van anderen.

Zijn positieve mensvisie heeft opvallende raakvlakken met de positieve psychologie. In deze stroming zijn menselijke kernkwaliteiten en het verder ontwikkelen daarvan onderwerp van onderzoek in plaats van het compenseren van tekortkomingen en zwakheden. De kerngedachte: waarderen van en voortbouwen op datgene wat goed gaat. *Building what's strong instead of fixing what's wrong.*

Recent onderzoek wijst in de richting van de persoonlijkheid als onderliggende kernkwaliteit van expert leerkrachten. Bij een groot aantal leraren met de X-factor en een controlegroep zal een persoonlijkheidstest worden afgenomen, om op basis

van significante verschillen een 'X-factor persoonlijkheidsprofiel' te kunnen opstellen. Persoonlijkheid wordt gedefinieerd als langdurige patronen van gedachten, gevoelens en gedragingen. Indien er aantoonbare overeenkomsten zijn in de persoonlijkheden van leraren met de X-factor en deze blijken te verschillen van leraren zonder X-factor, zullen de implicaties van het onderzoek groot zijn voor wetenschap en praktijk. Er wordt hierbij gedacht aan het overdragen van de uit persoonlijkheid voortkomende *kenmerkende gedachten, gevoelens (visie, attitude) en gedragingen (vaardigheden)* van leraren met de X-factor, het positief selecteren van studenten met een

potentiële X-factor als rolmodel in de lerarenopleiding en het aanbieden van honours-programma's.

Svenja Harten-Buttner, Hanzehogeschool Groningen

kracht tot een uitvoerder van voorgeschreven, *evidence based* werkwijzen. Tevens vraagt diezelfde beleidsmaker een uitgebreide schriftelijke verantwoording van alles wat een leerkracht doet. De leerkracht is hierdoor klemgeraakt tussen CITO-methodes én de wens om af te willen stemmen op verschillen tussen kinderen. Geïnspireerd door Otto Scharmer en anderen geloof ik dat de toekomst van morgen vandaag wordt vormgegeven in onze schoolklassen. Wat wij willen maken van de wereld, kunnen we nu aan onze kinderen voorleggen, met hen bespreken en samen realiseren. Het leren omgaan met de schaarste aan middelen en ruimte is een opdracht die we nu met onze kinderen kunnen en moeten